

Kde je dům holubí?

Všude

Foto: Tomáš Grím

Rodů 49, v nich 351 druhů, rozšířených po úplné ploše většiny kontinentů, s výjimkou severské tundry a antarktických ledových pustin. Columbidae je jednou z mála ptačích čeledí, o níž můžeme bez nadsázky uvést, že je doma skutečně úplně všude. Z části i v důsledku lidské činnosti.

Společně s kurem domácím patří totiž, mimo jiné, jeden druh holuba k nejstarším domestikovaným ptákům. Jde o holuba skalního (*Columba livia*). Sotva člověk poněkud přestavěl krajinný ráz, všiml si samozřejmě, že mu pták nezanedbatelné velikosti přilétá v početných hejnech téměř pod nos. Tedy na zub.

Nejdříve si tak navzájem (nedobrovolně) obstarávali potravu. Pak se pustili do sofistikovanějšího využívání jednoho druhým. Už ve starověku domácí holub zaujal svými orientačními schopnostmi, pročež byl, jako tvor mající k dispozici navíc rychlá křídla a vzdušnou čáru, využit jako zcela přírodní médium pro přenos krátkých textových zpráv – jako holub poštovní. Za věrné služby dostal čisté suché hnízdo, do kterého mu nelezl žádný predátor. Lidé a holubi si všimali jedni druhých stále intenzivněji, až jejich vztah vyústil i do estetické smyčky. Začali se jeden druhému líbit. Lidská výzbroj a výstroj je ovšem v tomto ohledu na několikrát vyšším levelu než holubí a pojem krásy souvisí s lidským mozkem úžeji, šířeji i hlouběji než s holubím. Takže to byli holubi, kteří začali být šlechtěni lidmi nejen pro větší jedlé tělo nebo lepší letové schopnosti, ale i pro potěchu oka: ornament, barvu a tvar.

Ohromen rozrůzněností holubích plemen právě jimi zabydlel část své stěžejní práce *O původu druhů* nejskloňovanější přírodopysce všech dob Charles Darwin. Jimi ilustroval sílu (a existenci vůbec) usměrněného přírodního výběru – umělé selekce „na znak“ – ze společného předka. Není se čemu divit. Pět let starý oficiální seznam mezinárodně uznávaných plemen holubů¹ obsahuje položek téměř třikrát více než seznam všech druhů čeledi Columbidae. Končí pořadovým číslem 1106, což je údaj dech beroucí, neřkuli přímo vyražející.

Nějaké ty bagdety, flamenky, jeptišky, krymky, třasokrčky, holokrčky nebo straky, nějakí ti kotrláci, voláci, čejky, racci, skřivani, římané, káníci, orlíci, rysi, damascéni, štítníci, mniši, kropenáci, elmeři, rejdiči, bubláci, pávici, parukáři, bělohlávcí či barevnohlávcí tu a tam nenašli cestu do rodné budky nebo se jako mladí ptáci vylétli poohlédnout po lepší parceli pro stavbu hnízda. Nedbajíce na čistotu linie se hezky pěkně zase prokřížili mezi sebou navzájem. A stejně jako třeba rorýs nebo kavka tihne i holub, byt domestikovaný, po vzoru dávných předků k výklenkům,

Holub skalní to má snadné: lidé jej rozvezli po všech kontinentech, a ještě mu vystavěli umělé útesy. Dokonce i v nadmořských výškách celkem extrémních: útes na obrázku, totiž bazilika sv. Františka, bere dech nejen krásnou výzdobou, ale i zde přítomným nízkým obsahem kyslíku, s nímž se návštěvník ve výšce téměř 3 700 m n. m. potýká. La Paz, Bolívie.

Foto: Tomáš Grím

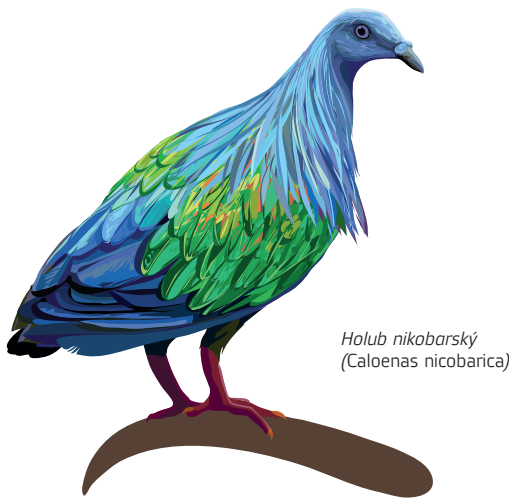
Exotický měkkozobec na exotické pláži, která je však i pro něj velmi exotická: původně východoasijský holoubek vlnkovaný (Geopelia striata) si to na tomto záběru totiž štrádáje přes destinaci, kde spíš najdeme požívačné turisty bažící po luxusu a exotice – po bělostné tahitské pláži pod vějíři palm a azurem nebeským. Původní vlastní holoubka je území od jižního Myanmaru po Jávu. Rozsah jeho „adaptivního“ domova má ale docela jinou rozměr: Thajsko, Borneo, Sulawesi, Moluky, Tahiti, Havaj, Svatá Helena, Madagaskar a Seychely. A to jej najdeme i na Borneu, Filipínách, Bali a Lomboku – tady ovšem nevíme, zda je holoubek vlnkovaný původní, či introdukovaný. Papeete, Tahiti, Francouzská Polynésie.

římám a šterbinám v kamenných blocích, po jejichž původu se neptá. Útes nebo panelák mu splývají v jedno – a to se dnes výborně hodí. Oblohu nad všemi většími městy světa tak brázdí hejna desítek a stovek tisíc holubích voříšků – populace ferální formy holuba skalního (*Columba livia* f. *fera*) vzniklé zdvočením (zpětným nekontrolovaným křížením všech možných plemen) domácí formy holuba skalního (*Columba livia* f. *domestica*) vzniklé domestikací holuba skalního (*Columba livia*), druhu, který původně obýval skály někde v Pákistánu. To bychom měli.

Neuvěřitelná cesta blbounů

Ochranařská ikona dronte mauricijský (*Raphus cucullatus*) svou nelétavostí, obézností a gigantismem ze začátku biologie mátl: dodo, původně zvaný i „latinský“ *Didus ineptus* (doslova blboun neapný²), byl řazen mezi běžce, dravce i jiné. Až podrobnější morfologická badání ukázala, že patří do příbuzenstva holubů. Skutečný fylogenetický příběh dronteho, odhalený těsně po přelomu tisíciletí molekulárními metodami, je ale ještě mnohem zajímavější: je to ve skutečnosti jeden z vůbec nejvíce fascinujících příběhů, které lze o ptácích všeobecně, nejen o holubech, vyprávět.

Komu je dodo příbuzný? Jeho sesterským druhem je dronte samotářský (*Pezophaps solitaria*). Ten před tím, než kvůli lidem odešel na věčnost, žil na ostrově Rodrigues, přibližně 600 km východně od Mauriciu. Zatím nic překvapivého. S ohledem na vzhled těchto monstrózních druhů lze však jejich další příbuzenské vztahy těžko označit jinak než jako šokující: drontové nejsou příbuzní holubů – jsou holubi, a to dokonce „uhníždění“ přímo uprostřed holubího evolučního stromčku! Nic podobného, tedy druhy morfologicky naprosto odchylné od nejbližších příbuzných do takto extrémní míry, nikde jinde mezi téměř 11 000 ptačími druhy nenajdeme.

Holub nikobarský
(*Caloenas nicobarica*)

Ilustrace: Dan Bárta

A navrch ještě ti příbuzní: sestrou evoluční větve obou drontů je holub nikobarský (*Caloenas nicobarica*). Ten obývá jihovýchodní Asii a jí blízké souostroví Nikobary. Sesterským druhem pro celou tuto skupinu je celý rod holubů korunáčů (*Goura*) z Nové Guineje. A sestrou celé téhle skupiny je holub zejkozobý (*Didunculus strigirostris*), ten obývá souostroví Samoa v jihozápadním Tichomoří. Už to vidíte?

Všichni tito holubi žijí na ostrovech. Všichni mají tendenci tělesně kynout. Všichni upřednostňují život na zemi. Blbouni jsou prostě jen extrémním dotažením trendů, které vidíme v celé této evoluční větvi čeledi holubovitých. A fylogeneze také nádherně ukazuje, že holubí předci z Pacifiku měli nutkavou potřebu šířit se z ostrova na ostrov. Celé desítky milionů let je neopustila obsedantní potřeba jít na západ (stejný kurz nabrali i předci jen vzdáleně příbuzného rodu *Alectroenas*, kteří obsadili Madagaskar a přilehlé ostrovy – historická dráha východ–západ se opakovala). Ano, desítky: skupina je to starobylá, např. dronte mauricijský se od samotářského oddělil už před asi 25 miliony let (ostatní jmenovaní příbuzní samozřejmě dříve).

Mimochodem: rezonuje vám „latinský“ název holuba zejkozobého s blbounem? Správně: rodové jméno totiž znamená doslova „blbounek“ (malý blboun, hlupáček; druhové jméno je pak doslova „sovo-zobý“).² Je proto s podivem, že jeho příbuzenské vztahy ornitologové odhadovali dříve mylně – přestože jeho „latinský“ název věrně odráží jeho vzhled: holub zejkozobý totiž skutečně vypadá jako malý dronte! Každopádně jde o zvíře tak divné, že jej někteří taxonomové dokonce řadili do samostatné čeledi Didunculidae.

Kolonizační rekordmani

Příběh o blbounovi není ojedinělá kuriozita, jak by se mohlo zdát. Extrémní schopnost obsazování nových území je typická vlastnost celé čeledi Columbidae. Holubi, podobně jako třeba rákosníci (Acrocephalidae), jsou jedni z nejúspěšnějších kolonizátorů izolovaných oceánských ostrovů, kam jiné druhy ptáků ani nedoletěly, natož

aby se tam usadily (a částečně právě kvůli tomu, že jejich areály jsou často omezeny na malé oceánské ostrovy, patří dnes třetina druhů holubů mezi druhy ohrožené). Ostatně jeden z největších cestovatelů a objevitelů všech dob Kryštof Kolumbus byl, no? Správně, Holub. Stejně jako bylo Holubem české cestovatelské eso Dr. Emil. No nic. Jaké jsou tedy příčiny lavinovité kolonizace nových území?

Rozmanité. Když byl našinec ještě malý, často si v atlasech prohlížel obrázky dvou tajemných evropských ptáků. K vidění příliš nebyli, bývali vzácní a skrývali se v tichu lesů. Holub doupňák (*Columba oenas*) a holub hřivnác (*Columba palumbus*). O doupňákově s jeho potřebou dutin ve starých listnatých lesích mluvit nebudeme, hřivnác je pro nás zajímavější námět. To, jak rychle mu došlo, že klíčem k budoucnosti není útěk do panenské přírody, ale naopak synantropie, k čemuž například patří i nedělat si hlavu z automobilu tu odjíždějícího, tu přijíždějícího (a při tom všem ještě měnícího velikost, barvu a tvar) pár decimetrů pod vaše děravé hnízdo, je velmi pěkným příkladem „pružnosti“ holubí natury.

Neví se sice přesně, jestli „naši“ hřivnáči mazaně využili změny v české krajině (masivní šíření hřivnáče bývá dáváno do souvislosti se změnou zemědělské produkce: řepka poskytuje vydatnou stravu v jinak hladových zimních měsících – inu, všechno zlé je k něčemu dobré, ale zpravidla pro někoho jiného), nebo se západoevropské městští hřivnáči vydali dobýt parky východních metropolí, nicméně hřivnác jako druh může být spokojen. Dnes je více méně nevzrušivým obyvatelům přirozeného prostředí našincových dětí. Tím „velkým, trochu jiným holubem s bílým límečkem“.

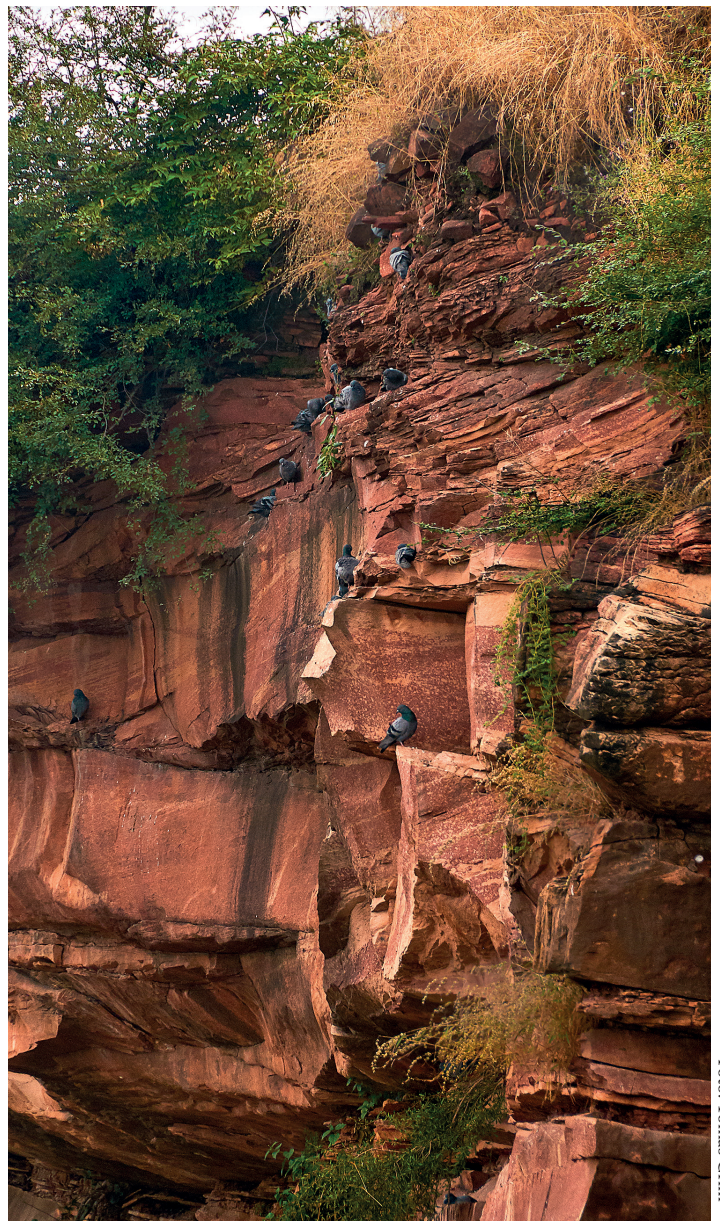

Foto: Tomáš Gřim

Kde je dům holubí původně? V pouštích a polopouštích indického subkontinentu. Bund Bharata, Rádžasthán, Indie.

Copak jsou všichni měkkozobí nudně šedohnědí? Trefně pojmenovaný holub bronzovokřídý (*Phaps chalcoptera*) ilustruje krásně kovově lesklými krovkami, že řád holubů se může pochlubit i esteticky uspokojivějšími zástupci. NP Lamington, Queensland, Austrálie.

Sympatický trpaslík hrdlička kapská (*Oena capensis*) je doma v subsaharské Africe; nejbližše se jí můžeme pokochat na Blízkém Východě. Augrabies Falls NP, Severní Kapsko, Jihoafrická republika.

Holubí mláďata jsou horkými kandidáty na titul „Nejšerednější ptačí mládě“ – ten by se mohl vhodně snoubit s jiným titulem, který si měkkozobí zaslouží také: „Nejméně zdařilý pokus o ptačí hnízdo“. Hrdlička černouchá (*Zenaida auriculata*), již patří přišerky na snímku, si nárokuje ještě další nej: je to, poněkud překvapivě, vůbec nejpočetnější ptačí druh Jižní Ameriky. Rezervace El Destino, provincie Buenos Aires, Argentina.

Hrdliče zahradní³ zas v Evropě, podobně jako i jiným druhům, zásadně pomohla první i druhá světová válka, která vytvořila bezprecedentní rozsah ruderálních ploch, hrdličkami upřednostňovaných: „Vaše smrt – naše radost“ je skutečným životním mottem tohoto „symbolu míru“. Kolonizaci celé Severní Ameriky tímž druhem spustilo vykradení zverimexu (!) a výsledkem bylo jedno z nejrychlejších šíření jakéhokoli druhu organismu, jaké kdy bylo zaznamenáno.

To jsou ale jen příklady vnějších spouštěčů. A ty samozřejmě nestačí: vypustíte na svobodu ostatní chovance zverimexu, a invaze se nekoná. Co je na holubech tak výjimečného?

Holubi předčí jiné skupiny v řadě znaků, které je předurčují k mimořádné kolonizační úspěšnosti: jsou např. špičkovými letci (tj. umí se šířit)

a vykazují mimořádnou plodivost (tj. má se kdo šířit). Strategie „holubí mléko“ totiž umožňuje rodičům přetavit různou potravu, včetně té pro mláďata nevhodné, v krmivo, které je potomstvu déle dostupné – to je důvodem, proč mají holubi delší hnízdní sezonu než jakákoli jiná skupina ptáků obývajících mírný pás. Na druhou stranu právě holubí mléko a s ním spojená krmivost holubích mláďat i nutná přítomnost obou – navíc pouze v monogamním vztahu žijících – rodičů na hnízdě jsou důvodem, proč se z holubářství nestala průmyslová masná produkce, jakkoli byl užitek holubů jako proteinových balíčků původním účelem jejich chovu. Holubí harémy, umělá inseminace, umělá inkubace a odchov holubích sirotek pomocí teplometu a náhražkové potravy (z mletých holubů), takto standardní metody intenzifikace živočišné výroby, jsou k nepoužití, a tak byl holub ke svému štěstí se svou – z industriálně zootecnického hlediska směšnou – produktivitou nejdříve deseti holubat za rok z velkovýroby vyvázán a statečně drží už tisíce let pozici pouze extenzivně využívaného tvora.

Některé druhy hnízdí koloniálně, což také přispívá k produkci potomstva. Příklad holubů stěhovavých (*Ectopistes migratorius*) ze Severní Ameriky je už bohužel pasé⁴, ale Jižní Amerika dnes nabízí druh, který je zdatnou ozvěnou holuba stěhovavého. Hrdlička černouchá (*Zenaida auriculata*) sice v přirozeném prostředí hnízdí samotářsky, ale kde je dnes přirozené prostředí? V argentinských zemědělských oblastech vytváří kolonie o jednom až pěti milionech jedinců! V mimohnízdním období se na jedno nocoviště shromažďuje až milion kusů – a takových nocovišť bylo na ploše zhruba 25 000 km² nalezeno kolem dvou desítek... Není divu, že je hrdlička černouchá významným zemědělským škůdcem – když se vám na jedno pole snese hejno 100 000 hrdliček, můžete jako zemědělec jet rovnou na dovolenou – už máte sklizeno. Střílejí se (hrdličky) po tisících, v Argentíně jako škůdci, v Brazílii jako lovná zvěř putující na stůl.

Odhady početnosti holuba stěhovavého ale bývaly až o několik řádů vyšší, můžete namítnout. Největší odhadované hejno mělo prý přes dvě miliardy kusů. Je ovšem otázka, nakolik lze tehdejšími odhadům věřit – odhadnout velikost populace je i dnes, s veškerou moderní technikou, záležitost ošemetná a notoricky nepřesná. To ale nic nemění na varovném připomenutí osudu holubů stěhovavých – ani extrémní početnost, ať už byla přesně jakákoli, je neochránila před rychlou záhubou rukou člověka.

Pomsta holuba stěhovavého?

Zánik ve své době asi nejpočetnějšího ptačího druhu má možná následky dodnes. Kdo z vás prodělal boreliózu, může za to možná poděkovat právě vyhubení holuba stěhovavého.

Cože? Neblouzníme: hlavní potravou holuba stěhovavého byly žaludy. Vzhledem k extrémní početnosti holubů se jen minimum žaludů dostalo do spárů drobných hlodavců; holubi tak udržovali hlodavčí populace na minimální hustotě. A tím i riziko boreliózy, poněvadž hlavním přenašečem bakterií rodu *Borrelia* byli právě hlodavci. Zjednodušeně: vyhubení holubů → nadprodukce žaludů → přemnožení hlodavců → zvýšené riziko boreliózy → přenos na člověka.

Jakkoli to vypadá neuvěřitelně, je docela možné, že už neexistující holub stěhovavý se století po svém zániku svým hubitelům stále mstí...

Osmnáctka – agresivní symbol lásky a něhy

Na celou knihu, natož krátký článek, by vystačilo pátrání po původu jmen různých druhů měkkozobých. Jen jeden příklad. Hrdličku zahradní zná každý. Ale víme, proč se odborně zove *Streptopelia decaocto*?

Rodový název bude hned jasný těm, kdo se domluví řecky (my se, na rozdíl od nich, následující dočetli v už odkazované fascinující knize²): doslova „hrdlička s náhrdelníkem“ (streptos = náhrdelník, peleia = hrdlička). Jméno pěkně vystihuje typický znak všech 15 druhů hrdliček rodu *Streptopelia* (a tři nedávno oddělených druhů přesunutých do rodu *Spilopelia*, aby nám počty seděly). Mimochodem skvrny na krku nejsou obecným znakem holubovitých, jak bychom mohli snadno a chybně usoudit podle té hrstky zcela nereprezentativních druhů, které k nám zasahují z tropů, kde žije dřtivá většina holubů: z celkem 351 druhů holubovitých jich u nás 347 přirozeně nežije; holuba skalního formu domácí nepočítáme, tu dovezl člověk. A když už jsme u toho: na mnoha druzích holubů příroda barvami nešetřila, podívejte se na celé druhově obsáhlé rody *Ptilinopus* (45 spp. a dalších 10 nedávno oddělených do rodu *Ramphiculus*) či *Treron* (31 spp.) a mnohé další barevně extravagantní druhy.

Ilustrace: Dan Bárta

Jako je holub „věžák“ ukázkou holubí vsudyprítomnosti, je holub negroský (*Gallicolumba keayi*) příkladem holubí zranitelnosti. Tento kriticky ohrožený pták, endemit filipínského ostrova Negros (všech sedm druhů rodu *Gallicolumba* je endemických, z toho kriticky ohrožené tři), zdobí planetu Zemí několika posledními desítkami jedinců. A zřejmě bude hůře.

A název druhový? Ačkoli jde o latinský výraz, je třeba jít do řecké mytologie: Decaecto byla sedřená posluhovačka na statku, která za svou lopotu dostávala od sedláka-protokapitalisty jen 18 bochníků chleba za rok. Mohla se uplakat, a tak ji bohové, jak bývalo v těch dobách dobrým zvykem, proměnili ve tvora nelidského, v tomto případě hrdličku. Ta si svůj nářek nad osmnácti bochníky ponechala. Jde tedy o název, podobně jako u kukačky, onomatopoický, tedy zvukomalebný.

Anebo je to úplně jinak, méně mytologicko-poeticky a s emočním vkladem hodným „vřelého“ úředníka: autor popisu hrdličky zahradní (Frivaldszky, 1838) ji totiž popsal jako osmnáctou formu druhu *Columba risoria* (konkrétně jako *Columba risoria* var. *decaecto*).

Anebo je to ještě jinak – a to už si přečtěte sami v asi nejobsáhlejších zdrojích informací o ptácích HBW Alive (www.hbw.com).

Pod svícnem je opravdu tma

Závěrem už jen jednu zajímavost, která by vás mohla inspirovat k vlastním pozorováním. Logicky bychom čekali, že kořist (třeba holub) se bude svému predátorovi (třeba sokolovi) vyhýbat, jak to jen lze. Jenže známe řadu vztahů kořist–predátor, kde je tomu právě naopak⁵ – například v topolových plantážích severní Itálie hnízdí holubi hřivnáči téměř výhradně poblíž aktivních hnízd ostřížů lesních. A to přesto, že tamější ostřížů hřivnáče občas slupnou. Proč se tedy hřivnáči hrnou ke hnízdům svých smrtelných nepřátel?

Dravci poblíž svých hnízd neloví a jejich přítomnost naopak odraňuje případné predátory hnízd hřivnáčů – vzniká „ochranný deštník“, díky němuž mají hřivnáči vyšší šanci na úspěch. Dokonce jsou při volbě ostřížů páru vybírávi: umisťují svá hnízda poblíž těch ostřížů párů, které svá hnízda (a tím pádem i hnízda hřivnáčů) brání agresivněji než páry jiné.

Už jsme téměř na konci, a ze studnice holubích zajímavostí jsme zatím sotva usrkli. Není divu – vždyť holubovití jsou pátá nejpočetnější ptáčích čeledí z celkem 243 dnes uznávaných. A žádná z druhově objemnějších čeledí (tyranovití, tangarovití, papouškovití, kolibříkovití) není kosmopolitní, a tedy vystavena tak rozmanitým podmínkám jako holubi (v celém textu vycházíme ze systému HBW, který oficiálně používá i BirdLife). „Holuba bychom nejspíš měli považovat za archetypálního ptáka z hlediska celého lidstva. (...) Jeho význam ani nelze dostatečně zdůraznit,“ jak píše jeden z předních popularizátorů ptáčích světa Mark Cocker v knize „Ptáci a lidé“⁶ (kterou nelze dostatečně doporučit).

Svět lidské tvořivosti je s holubou spjat těsně a nerozlučně. Možná ani nebudeme drzí, když si dovolíme tvrdit, že navždy a od začátku do konce. Sem tam najdeme nějakého na střeše, sem tam v kapesníku. Vrkáme jako holoubci, cukrujeme jako hrdličky, naparujeme se na bání, chodíme po hambalkách, máme holubičí povahy a jako holuběnky sivé čekáme, až k nám přijde láska. Holub je symbolem Ducha svatého, poslem Božím. Symbolem míru s velkým M. Také výrazem bájněho blahobytu je – tam, odkud se ještě žádný živý člověk nevrátil, prý umí obětavě vletět pečený přímo do úst. A popel mnohých z nás spočine v Pánu a pokoji na předem vybraném a pečlivě udržovaném místě, totiž v holubníku. To aby v tom nebylo kolumbárium. 🐦

Foto: Tomáš Grim

„Každý, kdo někdy sledoval televizní dokument o africké přírodě, zná hlas tohoto druhu, třebas jen podprahově. Její uspávající chraplavé trojslabičné vrkání je téměř nevyhnutelnou součástí zvukové kulisy afrického buše.“⁶ Hrdlička damarská (*Streptopelia capicola*) je dalším z „vhodných uchazečů o nejpochybnějšího volně žijícího nepěvce světa“⁶. Kemp South Gate, Rezervace Moremi, Botswana.

Foto: Tomáš Grim

O holubech a lidech, tedy měkkozobé symbolice, byly popsány tuny papíru.⁶ Z nepřeberné sbírky kulturních odkazů na řád Columbiformes vybíráme jeden méně tradiční: dronte mauricijský je erbovním zvířetem legendární ochranné organizace Durrell Wildlife Conservation Trust (dříve Jersey Wildlife Preservation Trust). Ta zachránila před jistým vyhnutím – mimo řadu dalších druhů živočichů – i holuba růžového (*Nesoenas mayeri*). Zoo Jersey, kde nadace sídlí, letos slaví šedesátiny. Knihy a televizní dokumenty z dílny Geralda Durrella odchovaly celé generace nadšených biologů a ochránců přírody a jeho průkopnický přístup od základů změnil význam termínu „zoologická zahrada“ – až se bude volit dvanáctero ochranných apoštolů, je Gerald Durrell jasným členem „klubu“.⁷ Jersey, Normanské ostrovy, Velká Británie.

Literatura

- 1 <http://www.cschdz.eu/odbornosti/holubi/seznam-holubi-ee.aspx>
- 2 Matoušek B. & Schmidt W. 2010: Původ a význam vědeckých mien vtákov. Vlastním nákladem autorů, Trnava. (kniha je volně dostupná v elektronické podobě jako příloha Ornitologické příručky, Trnka & Grim 2014).
- 3 Grim T. 2018: Opeření vystěhovalci: hrdlička zahradní. Naše příroda 11(5): 66–75.
- 4 Avery M. 2014: *A Message from Martha: The Extinction of the Passenger Pigeon and Its Relevance Today*. Bloomsbury, Londýn.
- 5 Grim T. 2002: Příživníci, nebo pomocníci? Jak predátoři a paraziti zvyšují reprodukční úspěch svých obětí. Vesmír 81(2): 92–93.
- 6 Cocker M. & Tipling D. 2013: *Birds and People*. Jonathan Cape, Londýn.
- 7 Grim T. 1989: Zoo Geralda Durrella. ABC 34(7): D15.

Dan Bárta | je český hudebník a přírodovědec zabývající se studiem a zobrazováním věšek, tu a tam i něčeho jiného. Na Ostravské univerzitě v Ostravě studuje obor aplikovaná ekologie, před nedávnem spolupracoval na přírodopisném seriálu pro ČT s názvem Češi zachraňují. Pokud jde o ptáky, nejraději má kolibříky, sovy a datly, zvuky tropického deštného lesa. Miluje volání potáplice lední.

Tomáš Grim | je v současné době ptáčkářem na volné noze a této „profesi“ navrhuje říkat „freebird“. Je spoluautorem a spolueditorem první slovenské Ornitologické příručky a spoluautorem knihy o kukačce, která vyšla ve čtyřech jazycích a získala cenu „Nejlepší ptáčích kniha roku 2017“ (2. místo; uděluje časopis British Birds a British Trust for Ornithology).